

Galilei Rómában II.

Galilei még Rómában volt és élvezte a sikereit, amikor a Szent Hivatal kongregációja 1611. május 17-én tartott ülésén Bellarmino bíboros, a Szent Hivatal tanácsosa részvételével megvitatta Galilei filozófiai nézeteit, majd levelet írtak a velencei inkvizíciónak, afelől érdeklődve, hogy az eretnekséggel gyanúsított Cesare Cremonini padovai professzor ellen 1608-ban lefolytatott perben felmerült-e Galilei neve. A válasz nemleges volt, de ez az eset mutatja, hogy Bellarmino, a nagy tudású jezsuita teológus, az ellenreformáció legjelentősebb vitairatának („Controversie”, első latin kiadása: 1589) szerzője, V. Pál pápa gyóntatója korán felfigyelt arra a veszélyre, hogy Galilei távcsöves megfigyelései a kopernikuszi világmép bizonyítékául szolgálhatnak, és hogy Galilei ezt a világmépet kívánja elterjeszteni Itáliában. Ez pedig a katolikus egyház szempontjából megengedhetetlen volt. Az egyház addig nem támadta különösebben Kopernikusz tanait, mivel nem volt rájuk bizonyíték. Most, hogy Galilei bizonyítékokat produkált, tenni kellett valamit. Előzőleg, április 19-én, levélben kért pontos tájékoztatást a Római Kollégium matematikusaitól Galilei felfedezéseiről. Érdeklődése nemcsak a hivatalából fakadt: fiatalkorban maga is tanított csillagászatot, és Alessandro Piccolimini „Sulla sfera del mondo e sulle stelle fisse” (A világ gömbjéről és az állócsillagokról) c. tanulmányából a heliocentrikus rendszerről alkotott hipotéziseket is megismerte.

Galilei, feltehetően Clavius tanácsára vagy közvetítésével, már 1611-ben megkereste őt, de találkozásukról csak egy rövid utalás maradt fenn, a bíboros egyik levelében. Galileinek tudnia kellett, hogy a nagy hatalmú Bellarmino, aki a mindössze tizenegy évvel korábban máglyára küldött Giordano Bruno hosszú perét az utolsó három évben vezette, az ő igazi ellenfele: őt kell meggyőznie arról, hogy távcsöves megfigyelései, bár a

kopernikuszi világregszert igazolják, nem állnak ellentétben a Szentírással. (Egyébként valószínűnek tartják, hogy Galilei és Bruno személyesen ismerte egymást: Bruno, velencei tartózkodása alatt, átjárt Padovába, és ott egyetemi körökben forgott. Az, hogy Galilei sehol nem említi, nem zárja ki ismeretségüket: Bruno nevét nagyon veszélyes lett volna leírni.)

Roberto Bellarmino (1542–1621)

Bellarmino római vizsgálódásairól Galilei persze nem tudott, de Firenzében aztán nyílt és sorozatos támadások érték; ezeket vagy fölényes gúnyval verte vissza, mint az arisztotelianus professzorokét, vagy kinevette, mint a dominikánus Lorini atya 1612-őszén tett nyilvános kijelentését, melyben az hangzott el, hogy a csillagászat újabb tanításai ellentmondanak a Szentírásnak, hiszen a Biblia szerint Józsuva megállította a Napot;

vagy a szintén dominikánus Caccini 1614-ben mondott szentbeszédét: „Galilea-beli férfiak... mit állotok... nézve a mennybe?”, melyért a rendfőnök másnap bocsánatot kért Galileitől. De amikor megtudta, hogy Lorini (1615. február 7-én) beküldte a Castellinek írt levele másolatát a pisai inkvizíciónak (ráadásul meg is hamisította), Caccini pedig szintén 1615-ben ugyanott fel is jelentette, már nem nevetett. (Hogy ezekről az akciókról tudott, az egy 1616-ban, már Rómából írt leveléből derül ki.) A Castellinek írt levél, mely aztán az 1633-as ítéletben is szerepelt, fontos dokumentum: Castelli bencés szerzetes, a pisai egyetem matematikatanára Galilei tanítványa volt: neki fejtette ki Galilei 1613-ban azt, hogy Kopernikus elmélete nem mond ellent a Szentírásnak.

A Villa Medici ma

Akkor sem nevezhetett, amikor eljutott hozzá Bellarmino üzenete. Ezt az a sorsára nézve igen fontos esemény előzte meg, hogy egy nápolyi karmelita teológus, Paolo Antonio Foscarini elküldte Bellarminónak „Levél a pitagoreusoknak és Kopernikusznak a Föld mozgásáról és a Nap mozdulatlanóságáról valamint az új pitagoreusi világrendszerről alkotott véleményéről” című könyvét, mely 1615 januárjában jelent meg Nápolyban, és a véleményét kérte. Foscarini ebben a könyvben védelmébe vette a kopernikuszi tanokat, és kifejtette, hogy azok nincsenek ellentétben a Szentírással. Itt kell megjegyeznünk, hogy a Szentírás önkényes vagy önálló magyará-

zatát, melyből a reformáció kibontakozott és hatalmasra nőtt, a tridentin zsinat betiltotta, az egyház vezető teológusainak tartva fenn a magyarázat jogát. Aki ezt megszegte, eretnekséggel volt vádolható. Galileinek ezért kellett bizonygatnia, hogy tudományos eredményei nincsenek ellentétben a Szentírással. Foscarini könyve pedig hajmeresztő vakmerőség volt a hivatalos tanokkal szemben, ráadásul egy karmelita teológus részéről. Bellarmino 1615 márciusában kapta meg a könyvet: ekkor döntött úgy, hogy eljött a határozott tiltás ideje, hiszen ez a könyv is azt jelezte, hogy a geocentrikus világrendszer alatt már Itáliában is egyre jobban inog a talaj. Már Clavius is utalt arra élete utolsó éveiben, hogy a ptolemaioszi modell kiigazításra szorul, a Római Kollégium matematikusai pedig már titokban a kopernikuszi, de nyíltabban Tycho Brahe modellje felé hajlottak, azért is, mert ez utóbbi nem volt ellentétben a Szentírással. Nem így Bellarmino: ő érdekesnek tartotta a heliocentrikus modellt, de csak matematikai hipotézisként, hiszen nemcsak hogy ellenkezett a Szentírással, de döntő bizonyíték sem volt rá. Április 12-i válasza közvetve Galileinek is szólt, és az volt a lényege, hogy ha túlmenni azon, hogy Kopernikusz modelljét csak matematikai hipotézisnek tekintsek, az egyház fel fog lépni ellenük. A bíboros válaszában másolatát Cesi herceg küldte el Galileinek. Galilei úgy látta, itt az idő, hogy újra elmenjen Rómába, és megvédje magát az inkvizíciónál, másrészt meggyőzze a teológusokat, elsősorban Bellarminót az új tudomány igazáról és arról, hogy ő maga buzgó katolikusként hirdeti tanait – nehogy az egyház keményebb lépésre szánja el magát az új tudomány művelői ellen. A napfoltokról írt, 1613 márciusában megjelent könyve, melyet a Hiúzok Akadémiája adott ki Cesi herceg költségén – 1400 példányban! – a Nap tengely körüli forgásának bizonyítékával újabb érveket adott neki. (Ezt is és az úszó testekről írt művét is olaszul írta, és aztán a többit is, vagyis a latin nyelvű Sidereus Nuncius után valamennyi művét az anyanyelvén, hogy bárki megérthesse.)

Ezek voltak tehát harmadik római utazásának előzményei. 1615. december 10-én vagy 11-én érkezett meg a városba, ismét a Villa Mediciben szállt meg, ahol „két tágas szobát, megfelelő ellátást, egy írnokot, egy szolgát és egy kis öszvérkancát” bocsátottak rendelkezésére. Azonnal nyakába vette a várost, különböző egyházi személyeket győzködött, de se a pápához, se Bellarmino bíboroshoz nem sikerült bejutnia. Jó embere, Clavius, aki szólhatott volna az érdekében, már nem élt. A Római Kollégium matematikusai sokkal tartózkodóbbak voltak, mint öt évvel korábban. Utasítást teljesítettek, de ezt Galilei nem tudhatta. Bellarmino viszont mindent tudott, és a háttérből mozgatta a szálakat. Mivel úgy gondolhatta, hogy nem kétes feljelentések alapján kell Galileit megfékezni, hatásos stratégiát dolgozott ki a tudós elhallgattatására, így aztán a Szent Hivatalban megnyugtatták Galileit: semmiféle eljárás nincs folyamatban ellene. Valószínű, hogy Galilei ekkor járt először az inkvizíció palotájában, mely a Szent Péter székesegyház homlokzata és Bernini oszlopsorának közvetlen közelében áll ma is (már más funkcióban), szemből nézve balra.

Az Inkvizíció palotája

V. Pál (Camillo Borghese, a pápai trónon:1605–1621)

(1616-ban a homlokzat még nem volt befejezve, és az oszlopsor is később épült, 1656-tól 1667-ig.) Az inkvizíció börtönökkel kibővített új palotáját 1566-ban avatták fel. Eredeti épületüket, mely a Tiberis partjának közelében állt, 1559-ben IV. Pál, a „kemény pápa” halála után a feldühödött tömeg lerombolta.

Az első hetek érdekes epizódja volt, hogy a szintén Rómában tartózkodó Caccini felkereste Galileit, és sunyin exkuzálta magát a pisai és római feljelentésekért.

Galilei harmadik római tartózkodása nagyon eseménydús volt, bár az események nagyrészt a tudtán kívül történtek, és drámai gyorsasággal: Galilei és Bellarmino párharca zajlott, háttérben a Bellarminót irányító V. Pál pápával, és ebben a harcban Galilei nem győzhetett. Két hónapos várakozás után február 26-ára Bellarmino végre (a pápa utasítására) magához rendelte Galileit. Magas rangú dominikánus szerzetesek társaságában fogadta az otthonában, és közölte vele, hogy a Szent Hivatal teológusai két nappal azelőtt eretneknek, illetve teológiai szempontból tévesnek nyilvánítottak két tételt:

1. hogy a Nap középpontja a világnak, 2. hogy a Föld nem középpontja a világnak, és nem is mozdulatlan. Felszólította Galileit, tegyen fogadalmat, hogy nem hirdeti ezeket a tételeket, és Galilei engedelmeskedett. Bellarmino bejelentette ezt a Szent Hivatalnak, mire az Index-kongregáció március 3-án kibocsátott egy elítélési nyilatkozatot: Kopernikusz könyvét, a „De revolutionibus orbium coelestium”-ot és egy másik szerző, Diego de Zúñiga könyveit kijavításukig felfüggesztették, Foscarini könyvét betiltották, és minden más könyvet is, melyek ezeket a tanokat hirdették. A haditerv sikerült, Galilei száját befogták: ha a jövőben is hirdeti Kopernikusz tanait, eretnekként kerül az inkvizíció bíróságára elé.

háromnegyed órán át sétálgattak a kertben, és a pápa biztosította arról, hogy nem hallgat a rágalmakra, és amíg ő él, nem eshet bántódása.

Két hétre rá, 1616. március 24-én Galilei részt vett a Hiúzok Akadémiájának a Cesipalotában tartott ülésén; az ott készült jegyzőkönyv azért figyelemreméltó, mert az a mondat szerepel benne, hogy a kopernikuszi elméletet Galilei is matematikai hipotézisnek tekinti csupán. Vagyis Bellarmino kívánsága teljesült, Galilei szót fogadott.

A veszített csata után mit tehetett még ezután Rómában? Még két hónapon át puhatolózott valami engedmény reményében, de a dokumentumok szerint csak annyit ért el, hogy a saját védelmében kapjon Bellar-

A Quirinale-palota, Giovan Battista Falda rézmetszete az 1670-es évekből

A fogadalom után március 10-én (vagy 11-én) V. Pál is fogadta már. Ennek a Quirinalban kellett történnie, mivel V. Pál 1605-ben költözött oda, méghozzá végleg, mert nemcsak nyári palotának használta, mint elődei. A Quirinus isten hajdani hegyén épült hatalmas palota, melyet Ippolito d'Este villájából a pápák az 1570-es évektől egyre bővítettek, és éppen V. Pál növelte meg a mai formájára, később, 1870-től az olasz király, majd 1947-től a köztársasági elnök székhelye lett. Galilei bizakodva írta egyik levelében, hogy

minőtől egy nyilatkozatot, mivel máris azt híresztelték róla, hogy visszavonta a tanait. Az 1616. május 26-án kelt nyilatkozatban Bellarmino kijelentette, hogy Galilei „nem vonta vissza tanait...sőt, semmiféle véleményát vagy tanítását...”.

Galilei ezek után Bellarmino nyilatkozatával és a pápa ígéretével felvértezve június elején visszatért Firenzébe.

Székács Vera